

THE ROLE OF PLAY ENGAGING PARENTS IN THE PROCESS OF SUPPORTING SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN UP TO THE AGE OF THREE – REFLECTIONS FROM AN EDUCATOR

ROLA ZABAWY Z RODZICAMI W PROCESIE WSPIERANIA ROZWOJU MOWY U DZIECI DO TRZECIEGO ROKU ŻYCIA – REFLEKSJE PEDAGOGA

Katarzyna Nosek-Kozłowska

¹ Instytut Nauk Pedagogicznych
Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska
¹ Institute of Pedagogical Sciences
Faculty of Social Sciences, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland

Nosek-Kozłowska, K., (2023). The role of playing with parents in the process of supporting speech development in children up to the age of three – pedagogue's reflections / Rola zabawy z rodzicami w procesie wspierania rozwoju mowy u dzieci do trzeciego roku życia – refleksje pedagoga, *Social Dissertations Rozprawy Społeczne*, 17(1), 151-164. <https://doi.org/10.29316/rs/172674>

Authors' contribution /
Wkład autorów:
A. Study design /
Zaplanowanie badań
B. Data collection /
Zebranie danych
C. Data analysis /
Dane – analiza i statystyki
D. Data interpretation /
Interpretacja danych
E. Preparation of manuscript /
Przygotowanie artykułu
F. Literature analysis /
Wyszukiwanie i analiza
literatury
G. Funds collection /
Zebranie funduszy

Tables / Tabele: 0

Figures / Ryciny: 0

References / Literatura: 22

Submitted / Otrzymano:
13.08.2023

Accepted / Zaakceptowano:
21.09.2023

Summary: The aim of the article is to present the role of play in the process of supporting the speech development of children under the age of three by their parents.

Material and methods: On the basis of scientific studies, a concise characterization of speech was made, a description of the individual stages of its development, the specificity of play as an element that may support the acquisition of communication skills in early childhood.

Results: The ability to communicate is probably the most important of all life skills. The way people communicate has a huge impact on their education, career opportunities and relationships with other people.

Conclusions: Reflection on the issues raised indicates that one of the most important people who have a significant impact on the child's speech development are parents and their relatives, with whom the child spends the most time.

Keywords: child, development, speech, play

Streszczenie: Celem artykułu jest prezentacja roli zabawy w procesie wsparcia rozwoju mowy dzieci do lat trzech przez ich rodziców.

Materiał i metody: Na podstawie opracowań naukowych dokonano zwięzłej charakterystyki mowy, opisu poszczególnych etapów jej rozwoju, ukazano specyfikę zabawy jako elementu mogącego we wczesnym dzieciństwie wspierać nabywanie umiejętności komunikacyjnych, a także ukazano wpływ czynników środowiskowych na rozwój mowy dziecięcej.

Wyniki: Zdolność porozumiewania się jest prawdopodobnie najważniejszą ze wszystkich umiejętności zdobywanych w ciągu życia. Sposób komunikowania się człowieka wywiera ogromny wpływ na jego edukację, możliwości zawodowe oraz stosunki z innymi ludźmi.

Wnioski: Refleksja nad podjętą problematyką wskazuje, że jednymi z najważniejszych osób mających znaczący wpływ na rozwój mowy u dziecka są rodzice i jego najbliżsi, z którymi dziecko spędza największą ilość czasu. W związku z tym powinni oni posiadać co najmniej podstawową wiedzę o prawidłowościach rozwoju dziecka, aby właściwie go kształtować.

Słowa kluczowe: dziecko, rozwój, mowa, zabawa

Address for correspondence: Katarzyna Nosek-Kozłowska, Instytut Nauk Pedagogicznych Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Dybowskiiego 13, 10-561, Olsztyn, Polska; email: katarzyna.nosek@onet.eu ORCID: 0000-0001-6435-1545
Copyright by: Akademia Białka im. Jana Pawła II, Katarzyna Nosek-Kozłowska

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0). License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Introduction

Early speech development is an extraordinary asset for the child, which will pay off throughout their entire life. Speech constitutes the starting point for the development of many other skills. Indeed, human language is related to the other means of communication – to the way of listening and gestures, as well as to reading and writing (Clark, Ireland, 1998). Every day of our lives, we speak for hours, mostly freely, smoothly and effortlessly, not thinking about how we learned to speak with great difficulty in early childhood. None of us remember we have failed to say what we wanted to say and how many times our statements have been corrected by people in our immediate environment (Zaleski, 1993). The ability to communicate is probably the most important of all the skills we acquire in life. The way in which we communicate have a huge impact on education, career opportunities and relationships with other people. Therefore, speech impacts almost all aspects of our lives.

The adults, who mastered the ability to speak years ago, no longer realise how complicated the generation of verbal expressions actually is. Surrounding speech is tenuous and fast-flowing, and each person needs to hear enough of it to understand it. A child does not start learning to speak when they utter their first words but as early as in their foetal life. Infants coming to this world listen to ambient sounds with interest and can understand the adults' speech well before they themselves begin to utter their first words. The time from birth to the end of the first year of life is sometimes called the pre-linguistic stage and we are not aware of how whatever happens in this period of life of a young person influences the child's ability to say their first words around the age of one (Baranowska, 2022). It is worth understanding that the greatest influence on the development of children's speech is exerted by their parents and regular caregivers, who stimulate the young person's mind with words and sentences of ever-increasing complexity, thus stimulating the learning of speech (Clark, Ireland, 1988). Young children learn to talk by listening to their surroundings. We are only born with a predisposition to speak, without the ability to express ourselves in words.

Speech is a key skill in human life. 'Research on speech development has shown beyond doubt that it is the only skill whose early mastery

Wstęp

Wczesny rozwój mowy jest dla dziecka niezwykłym kapitałem, który będzie procentował przez całe życie. Mowa stanowi punkt wyjścia do rozwoju wielu innych umiejętności. Język człowieka ma, bowiem związek z pozostałymi środkami komunikowania się – ze sposobem słuchania i gestykulacji, a także z czytaniem i pisanem (Clark, Ireland, 1998). Każdego dnia naszego życia mówimy przez wiele godzin, najczęściej swobodnie, gładko i bez wysiłku, nie zastanawiając się nad tym, jak we wczesnym dzieciństwie nauczyliśmy się mówić z wielkim trudem. Nikt z nas nie pamięta, jak wiele razy nie potrafił wypowiedzieć tego, na czym mu zależało i jak wiele razy nasze wypowiedzi poprawiali ludzie, znajdujący się w najbliższym otoczeniu (Zaleski, 1993). Zdolność porozumiewania się jest prawdopodobnie najważniejszą ze wszystkich umiejętności zdobywanych przez nas w życiu. Sposób w jaki się komunikujemy wywiera ogromny wpływ na edukację, możliwości zawodowe oraz stosunki z innymi ludźmi. Mowa wpływa więc niemal na wszystkie aspekty naszego życia.

Dorośli, którzy przed laty opanowali umiejętność mówienia przestają sobie zdawać sprawę z faktu, jak bardzo skomplikowaną rzeczą jest tworzenie wypowiedzi słownych. Mowa otoczenia jest mało wyraźna i szybko płynąca, a każdy człowiek musi usłyszeć z niej tyle, by ją zrozumieć. Nauka mówienia nie rozpoczyna się w momencie, kiedy dziecko wypowiada pierwsze słowa, lecz już w jego życiu płodowym. Niemowlęta, które przychodzą na świat z zainteresowaniem przysłuchują się dźwiękom otoczenia i rozumieją mowę dorosłych znacznie wcześniej, niż same zaczną wypowiadać pierwsze słowa. Czas od urodzenia do ukończenia pierwszego roku życia bywa określany fazą przedjęzykową i nie zdajemy sobie sprawy z tego, jak bardzo to, co dzieje się w tym okresie życia małego człowieka, ma wpływ na możliwość wypowiedzenia przez dziecko pierwszych słów w okolicach pierwszego roku życia (Baranowska, 2022). Warto zrozumieć, że największy wpływ na rozwój mowy dziecięcej mają rodzice i stali opiekunowie dziecka, którzy pobudzają umysł małego człowieka słowami i zdaniami o stale rosnącej złożoności, stymulując tym samym naukę mówienia (Clark, Ireland, 1988). Małe dzieci uczą się mówić, słuchając otoczenia. Rodzimy się jedynie z predyspozycją do mówienia, bez umiejętności wypowiedzenia się.

determines a child's advantageous position later in life, as the fact that the child starts to sit or walk early has no effect on their subsequent mental abilities. In addition, it was found that, although slower speech development does not necessarily result in problems at school, those children who are able to talk earlier rarely have learning problems (Clark, Ireland, 1998).'

The purpose of this article is to present the role of play in the process of supporting speech development in children under three years of age by their parents. In this paper, the author attempts to provide a concise definition of speech, as well as the different periods of its development. The use of the analytical-synthetic method on the literature on the subject and analysing available empirical research of the subject made it possible to clarify the presented issues. In spite of being an overview, the article was supplemented with the author's reflections on the discussed topic.

Speech and its development

For a long time, humanity has been using speech, which is a system of symbols representing the phenomena that surround us or occur in ourselves. Speech is used to provide information about them (Zaleski, 1993). Speech is an innate, genetically determined ability that is purely human (Bekus-Richane, 2017). Speech is also a linguistic behaviour, a set of activities that a person performs when recognising reality and conveying its interpretation to other participants in society. There is no doubt that it is one of the most important skills that a person needs to acquire in order to function properly in the social world. As soon as a child is born, they are already equipped with communication skills that make it possible to communicate with those closest to them from the first moments of life. It is an entire range of sounds taking on the form of crying, screaming, grunting, murmurs and many other (Baranowska 2022). Children show particular language readiness from birth. Speech development in a young child occurs in stages that have their characteristic time of appearance if the skill develops correctly. The linguistic skill acquisition process begins in foetal life and lasts until about the sixth or seventh

Mowa stanowi kluczową umiejętność w życiu człowieka. „Badania nad rozwojem mowy wykazały ponad wszelką wątpliwość, że jest to jedyna umiejętność, której wczesne opanowanie decyduje o korzystnej pozycji dziecka w dalszym życiu, gdyż fakt, że zaczyna ono szybko siadać lub chodzić, nie ma żadnego wpływu na jego późniejsze zdolności umysłowe. Jednocześnie stwierdzono, że choć wolniejszy rozwój mowy niekoniecznie musi skończyć się kłopotami w szkole, to dzieci, które wcześniej umieją mówić, bardzo rzadko mają problemy z nauką (Clark, Ireland, 1998)”.

Celem artykułu jest prezentacja roli zabawy w procesie wsparcia rozwoju mowy dzieci do lat trzech przez ich rodziców. W swoich rozważaniach autor próbuje przedstawić zwięzłą definicję mowy, a także poszczególne okresy jej rozwoju. Zastosowanie metody analityczno-syntetycznej literatury przedmiotu oraz przeanalizowane dostępne w tym temacie badania empiryczne, pozwoliły wyjaśnić zaprezentowane kwestie. Artykuł, choć ma charakter przeglądowy, uzupełniony został także o refleksje autora, dotyczące omawianego tematu.

Mowa i jej rozwój

Ludzkość posługuje się od dawna mową, która stanowi układ symboli reprezentujących zjawiska otaczające nas lub dziejące się w nas samych. Mowa służy do przekazywania o nich informacji (Zaleski, 1993). Mowa to umiejętność wrodzona, uwarunkowana genetycznie, będąca wyłącznie ludzką zdolnością (Bekus-Richane, 2017). Mowa stanowi także zachowanie językowe, zespół czynności, jakie człowiek wykonuje poznając rzeczywistość i przekazując jej interpretację innym uczestnikom życia społecznego. Niewątpliwie jest to jedna z najważniejszych umiejętności, którą człowiek musi posiadać, aby właściwie funkcjonować w świecie społecznym. Dziecko w momencie przyjścia na świat, jest już wyposażone w zdolności komunikacyjne, za pomocą, których od pierwszych chwil życia może porozumiewać się z najbliższymi. Jest to cały szereg dźwięków, które realizuje pod postacią płaczu, krzyku, postękiwania, mrużenia i wielu innych (Baranowska, 2022). Dzieci wykazują szczególną gotowość językową już od momentu urodzenia. Rozwój mowy małego dziecka odbywa się etapami, które mają swój charakterystyczny czas pojawiania się, gdy kształtowanie się tej umiejętności odbywa się

year of life. All functions of the nervous system indispensable for speech development as well as articulatory organs develop during that period. In Poland, the distinction between periods of speech development was made by one of the pioneers of speech therapy, Leon Kaczmarek, who has distinguished the following stages (Kaczmarek, 1966):

- Preparatory period (foetal),
- Melody period (from birth to the 12th month of life),
- Word period (from the 1st to the 2nd year of life),
- Sentence period (from the 2nd to the 3rd year of life),
- Child-specific speech period (from the 3rd to the 7th year of life).

Speech perception begins in the prenatal phase. In the third trimester of pregnancy, a foetus becomes sensitive to the mother's voice, intonation and speech sounds (Kamińska, Siebert, 2012). Moments after birth, the infant makes a cry, which is caused by the first breath. That first cry is the sign of the vital activity and confirmation of the functioning of speech organs. The cry is an exercise of the vocal apparatus. Similarly, the sounds uttered by older infants are unconscious ways of playing with the vocal-articulatory organs and exercises for the muscles that will be involved in the speech process in the future. This is cooing, that, importantly, also occurs in children who are deaf from birth (Zaleski, 1993). All children in any latitude and in any language engage in cooing. It is the next phase of speech development after crying (Baranowska, 2022). As early as the second month of life, the child reacts with motor activity to sounds in the environment, begins to smile utters sounds similar to speech at the same time. Around six months of age, the child begins to hear their own babbling and consciously play with self-produced sounds – we then speak of babbling (Cieszyńska, Korendo, 2008). This phase of speech development is closely related to motor development because children begin to sit in this period. Being able to sit independently allows the larynx to change position and the organs responsible for articulation and breathing to be in the correct positions for speaking. Babbling consists of strings of syllables repeatably uttered by a child (Kielar-Turska, Milewski, 2019). Around the age of nine months, children should respond to their names, repeat given sounds and respond

w sposób prawidłowy. Proces nabywania sprawności językowej rozpoczyna się już w życiu płodowym i trwa do około szóstego-siódemego roku życia. W tym okresie rozwijają się wszystkie funkcje układu nerwowego, niezbędne do rozwoju mowy oraz narządy artykulacyjne. W Polsce wyróżnienia okresów rozwoju mowy dokonał jeden z prekursorów logopedii – Leon Kaczmarek, a zaliczył do nich następujące etapy (Kaczmarek, 1966):

- okres przygotowawczy (płodowy),
- okres melodii (od urodzenia do 12 miesiąca życia),
- okres wyrazu (od 1 do 2 roku życia),
- okres zdania (od 2 do 3 roku życia),
- okres swoistej mowy dziecięcej (od 3 do 7 roku życia).

Percepcja mowy zaczyna się w okresie prenatalnym. W trzecim trymestrze ciąży płód uwrażliwia się na głos matki, intonację i dźwięki mowy (Kamińska, Siebert, 2012). Chwilę po narodzinach, dziecko wydaje krzyk, który spowodowany jest pierwszym oddechem. Ten pierwszy krzyk jest oznaką jego życiowej aktywności i potwierdzeniem funkcjonowania narządów mowy. Krzyk jest ćwiczeniem aparatu głosowego. Podobnie dźwięki wydawane przez starsze niemowlęta są nieświadomą zabawą narządami głosowo – artykulacyjnymi i stanowią ćwiczenia mięśni, które w przyszłości będą zaangażowane w proces mówienia. Jest to głużenie, które co ważne, występuje także u dzieci głuchych od urodzenia (Zaleski, 1993). Głużą wszystkie dzieci, w każdej szerokości geograficznej i w każdym języku. Jest to kolejna, po płaczu i krzyku, faza rozwoju mowy (Baranowska, 2022). Już w drugim miesiącu życia dziecko reaguje aktywnością ruchową na dźwięki, docierające do niego z otoczenia, zaczyna reagować uśmiechem na uśmiech i wydawać przy tym dźwięki, przypominające mowę. Około szóstego miesiąca życia dziecko zaczyna słyszeć swoje głużenie i świadomie bawić się dźwiękami samodzielnie wydawanymi – mówimy wówczas o gaworzeniu (Cieszyńska, Korendo, 2008). Ta faza rozwoju mowy jest ściśle związana z rozwojem ruchowym, ponieważ w tym okresie dzieci zaczynają siedzieć. Samodzielny siad pozwala na zmianę pozycji krtani, a narządy odpowiedzialne za artykulację i oddech znajdują się w odpowiednich pozycjach do mówienia. Gaworzenie to powtarzane przez dziecko ciągi sylab (Kielar-Turska, Milewski, 2019). Około dziewiątego miesiąca życia dziecko powinno reagować na swoje

to simple commands. This is also when finger-pointing gestures and the beginnings of a joint attention field appear. They are important skills that expand the communication abilities of a young child. They are the first manifestation of the understanding of words. Between the tenth and eleventh month of age, a child should start uttering two words related to those closest to him or her: mum and dad. Around the first birthday, the child should be pronouncing two words (in addition to the above-mentioned 'mum' and 'dad'). This is the time of further intense psychomotor development and a very important period in speech development (Zaleski, 1993). Between the ages of thirteen and eighteen months, the child learns single words and utters them; these are mainly nouns in the form of words or onomatopoeic expressions (Baranowska, 2022).

The first words appear in one's speech at the turn of the first and second year of life and the child enters the language stage. The child should use all vowels in this period and be able to pronounce consonants such as p, b, m, t, d, n, k, ś, and sometimes ć. During that time, the child can also hear entire words and sentences uttered by adults but is unable to remember them in their entirety, which is why he or she usually only repeats parts of them (Bekus-Richane, 2017). The vocabulary in use expands after the first year of life and speech development progresses quickly as of that moment. The number of words spoken increases rapidly. Persons who are around the child on a daily basis notice that the child says new words every day. During the sentence period, i.e. between the ages of two and three, children not only understand the utterances of those around them but are also able to draw conclusions and answer questions posed to them in a meaningful way. Around the age of two, the child should utter the first simple sentence, containing a subject and a verb (Bekus-Richane, 2017). As the toddler's vocabulary grows, articulation skills improve too. The child should be able to use longer, more complex sentences (4-5 words) by their third birthday. Approaching the age of three, the child has around one thousand spoken words in their active vocabulary (Baranowska, 2022). The fourth year of life is a time of further intense speech development. A four-year-old should be able to retell a simple event or a story, and should understand more complex verbal instructions. Around the age of five, a child uses speech almost

imię, powtarzać podawane dźwięki i reagować na proste polecenia. Pojawiają się wtedy także gesty wskazywania palcem oraz początki pola wspólnej uwagi. To ważne umiejętności, które rozszerzają możliwości komunikacyjne malucha. Jest to pierwszy przejaw rozumienia słów. Pomiędzy dziesiątym, a jedenastym miesiącem życia dziecko powinno zacząć mówić dwa słowa, związane z jego najbliższymi – mama i tata. W okolicy pierwszych urodzin, dziecko powinno wymawiać dwa słowa (poza wymienionymi powyżej „mama” i „tata”). To czas dalszego intensywnego rozwoju psychoruchowego i bardzo ważny okres w rozwoju mowy (Zaleski, 1993). W okresie od trzynastego do około osiemnastego miesiąca życia dziecko uczy się pojedynczych słów i je wypowiada, a głównie są to rzeczowniki w formie wyrazów lub wyrażeń dźwiękonaśladowczych (Baranowska, 2022).

Na przełomie pierwszego i drugiego roku życia w mowie dziecka pojawiają się pierwsze wyrazy i wkracza ono w etap fazy językowej. W tym okresie dziecko powinno używać wszystkich samogłosek, a ze spółgłosek wymawiać: p, b, m, t, d, n, k, ś, czasem ć. W tym czasie maluch słyszy także całe wyrazy i zdania wypowiedziane przez osoby dorosłe, jednak nie potrafi ich w całości zapamiętać, dlatego z reguły powtarza tylko część z nich (Bekus-Richane, 2017). Po pierwszym roku życia następuje wzbogacenie używanego słownika i od tego momentu rozwój mowy postępuje szybko. Liczba wypowiedzianych słów wzrasta gwałtownie. Osoby przebywające na co dzień w otoczeniu dziecka zauważają, że wypowiada ono każdego dnia nowe słowa. W okresie zdania, między drugim, a trzecim rokiem życia, dzieci nie tylko rozumieją wypowiedzi otoczenia, ale potrafią także wyciągnąć z nich wnioski i z sensem odpowiadać na stawiane im pytania. W okolicy drugiego roku życia, dziecko powinno wypowiedzieć pierwsze proste zdanie, zawierające podmiot i orzeczenie (Bekus-Richane, 2017). Wraz ze wzrostem zasobności słownika u malucha doskonałą się umiejętności artykulacyjne. Na swe trzecie urodziny powinien on zaś wypowiadać zdania dłuższe, bardziej złożone (4-5 wyrazowe). Zbliżając się do ukończenia trzeciego roku życia, dziecko ma w swoim słowniku czynnym około tysiąca wypowiedzianych słów (Baranowska, 2022). Okres czwartego roku życia to czas dalszego intensywnego rozwoju mowy. Czterolatek powinien umieć opowiedzieć proste zdarzenie lub bajkę, powinien także rozumieć

as well as an adult. The child's vocabulary will continue to grow throughout their life, but they can already use their mother tongue correctly (Clark, Ireland, 1998). A six-year-old can already use all parts of speech and produce syntactically correct sentences, even compound-complex ones. The child is able to compose and tell a story, creates definitions of words, is able to explain the meaning of a metaphor (Baranowska, 2022). As of that moment, the developed speech is only being refined (Zaleski, 1993).

With the end of kindergarten, i.e. the completion of the sixth year of life, the learning of speech comes to an end. A seven year's old child is preparing to continue their education in primary school. Therefore, they should be able to initiate a conversation, articulate all the sounds of the Polish language correctly, have an appropriate vocabulary and be able to construct complex sentences and conjugate words at this stage. The language system has to be mastered enough to enable the child to begin to learn to read and write, to communicate freely and to establish relationships with peers (Baranowska, 2022).

Influence of environmental factors on the development of children's speech

As M. Zaorska has stressed (2008), speech is '[...] an exceptional skill that improves human existence, helps [...] create oneself and one's environment, attain the personal autonomy and create one's individual existence.' A person is born with a predisposition to speak. The predisposition is their genetic baggage inherited from previous human generation who have already talked. It is recorded on the clean sheets of the infant's brain that the environment has to fill. How the environment does this determines how the child is going to talk (Zaleski, 1993). There are environments that facilitate speech development in a child and those that hinder it. In the course of the process of language acquisition by the child, adult attitudes can be (Wołoskiuk, 2014):

- Stimulating – loving acceptance associated with emotional warmth,
- Indifferent – indifference and neglect manifested as the lack of conscious influence stimulating the development of the child's language skills,

bardziej złożone instrukcje słowne. Około piątego roku życia dziecko posługuje się mową w stopniu niemal tak dobrym, jak osoba dorosła. Zasób jego słownictwa będzie się powiększał przez całe życie, ale potrafi już poprawnie posługiwać się ojczystym językiem (Clark, Ireland, 1998). Sześcioletek operuje już wszystkimi częściami mowy, realizuje poprawne składowo zdania, nawet wielokrotnie złożone. Potrafi ułożyć i opowiedzieć historyjkę, tworzy definicje słów, umie wytłumaczyć znaczenie przenośni (Baranowska, 2022). Od tego momentu rozwinięta mowa podlega jedynie szlifowaniu (Zaleski, 1993).

Wraz z końcem przedszkola, a więc ukończeniem szóstego roku życia kończy się okres opanowywania mowy. Dziecko w siódmym roku życia przygotowuje się do kontynuacji edukacji w szkole podstawowej. Powinno, zatem potrafić na tym etapie samodzielnie zainicjować rozmowę, poprawnie artykułować wszystkie głoski języka polskiego, mieć odpowiedni zasób słów, umieć budować zdania złożone i odmieniać wyrazy. System językowy musi być na tyle opanowany, aby pozwalała dziecku na rozpoczęcie nauki czytania i pisania, swobodną komunikację i nawiązywanie relacji z rówieśnikami (Baranowska, 2022).

Wpływ czynników środowiskowych na rozwój mowy dziecięcej

Mowa, jak podkreśla M. Zaorska (2008) jest „[...] wyjątkową umiejętnością, która doskonali ludzkie istnienie, pomaga [...] tworzyć siebie i własne otoczenie, uzyskiwać autonomię osobową oraz kreować indywidualną egzystencję”. Człowiek rodzi się z predyspozycją do mówienia. Predyspozycja ta to genetyczny bagaż, odziedziczony po poprzedzających ludzkich pokoleniach, które już mówiły. Jest ona zapisana w kartach mózgu niemowlęcia, które otoczenie musi wypełnić. Od tego jak to wykona, zależy, jak będzie mówiło dziecko (Zaleski, 1993). Istnieją środowiska, które ułatwiają dziecku rozwój mowy bądź go utrudniają. Podczas procesu nabywania przez dziecko umiejętności językowych postawy dorosłych mogą być (Wołoskiuk, 2014):

- stymulujące – akceptacja kochająca, związana z ciepłem uczuciowym;
- obojętne – obojętność, zaniedbywanie, przejawiające się brakiem świadomych oddziaływań stymulujących rozwój umiejętności językowych dziecka;

- Inhibiting – excessive protectiveness with chance tolerance and acceptance on the one hand and resentment, rejection of the child, avoidance or excessive demands on the child on the other hand.

This classification shows us that there are parents who love and fully accept their children, are kind to them and support their development by allowing them to discover the world and gain new experience. They accompany their children in their development. However, there are also parents who are not interested in the fate of their offspring and cannot accompany them in the acquisition of new skills in any way or want to protect them so much that they do not allow them to develop.

Aneta Stukan (2012) stressed that: '[...] the attainment of the correct condition of speech is dependent on certain internal and external factors'. Barbara Sawa (1990) distinguishes the following factors: correctly formed speech apparatus, correctly formed central nervous system, correctly functioning auditory organ, correct mental development, and correct environmental and educational conditions. A young child needs to hear a lot of correct speech in their environment; this is when their willingness to talk is great and speech development facilitated. A desire for contact with another human being is also a motivation to master it. The child needs love, close physical contact with loved ones in the form of hugging, kisses and other forms of physical contact (such as rocking, stroking or carrying in the arms). Such contacts stimulate the child's desire to babble, which is a manifestation of satisfaction and joy of contact with a loved one. Talking is about the desire to sustain social contacts or communicate something to a loved one (Zaleski, 1993). Each child needs parental love and the sense of safety for the correct physical and mental development. Both parents play a significant role in this area, however, the mother's importance in the child's life is special. Until the age of eighteen months, a child can hardly feel their identity; it is not until two years old that the child starts speaking of themselves in the first person singular. The mother's presence in the first years of the child's life is extremely important and this rule applies to speech development as well (Bekus-Richane, 2017).

- hamujące – nadmierna opiekuńczość, z jednej strony tolerancja i akceptacja przypadkowa, a z drugiej niechęć, odrzucanie dziecka, unikanie, stawianie mu nadmiernych wymagań.

Klasyfikacja ta pokazuje nam, że są rodzice, którzy kochają i w pełni akceptują swoje dzieci, są przy tym dla nich życzliwi i wspierają ich rozwój, pozwalając na odkrywanie świata i nabywanie nowych doświadczeń. Są towarzyszami w rozwoju swoich dzieci. Są jednak też tacy rodzice, których nie interesują losy ich pociech i nie potrafią w jakikolwiek sposób towarzyszyć im w nabywaniu nowych umiejętności, bądź chcą tak bardzo je chronić, że nie pozwalają im się rozwijać.

Aneta Stukan (2012) zaznacza, że: „[...] osiągnięcie prawidłowego stanu mowy uwarunkowane jest określonymi czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi”. Barbara Sawa (1990) zalicza do nich: prawidłowo ukształtowany aparat mowy, prawidłowo ukształtowany ośrodkowy układ nerwowy, prawidłowo funkcjonujący narząd słuchu, prawidłowy rozwój umysłowy, prawidłowe warunki środowiskowe i wychowawcze. Małe dziecko musi słyszeć w swoim otoczeniu dużo poprawnej mowy, wówczas jego chęć do mówienia jest duża, a rozwój mowy ułatwiony. Motywem do jej opanowania jest także chęć kontaktu z innym człowiekiem. Dziecko potrzebuje miłości, bliskiego kontaktu fizycznego z bliskimi osobami w postaci przytulania, całowania, innych form kontaktu fizycznego (kołysanie, głaskanie, noszenie na rękach). Kontakty te rodzą w małym dziecku chęć do gaworzenia, które jest przejawem zadowolenia i radości z obcowania z bliską osobą. Mówienie to chęć podtrzymywania kontaktów socjalnych, chęć zakomunikowania czegoś osobie bliskiej (Zaleski, 1993). Każde dziecko do prawidłowego rozwoju fizycznego i psychicznego potrzebuje miłości rodzicielskiej i poczucia bezpieczeństwa. Obydwoje rodzice odgrywają w tej sferze znaczącą rolę, jednak znaczenie matki w życiu dziecka jest szczególne. Do osiemnastego miesiąca życia dziecko nie odczuwa praktycznie swojej tożsamości, dopiero dwulatek mówi o sobie w pierwszej osobie. Obecność matki w pierwszych latach życia dziecka jest niezmiernie ważna, dotyczy to także rozwoju mowy (Bekus-Richane, 2017).

W procesie rozwoju mowy dziecko wymaga stałej socjopsychologicznej stymulacji ze strony otoczenia, szczególnie w tzw. złotym okresie rozwoju mowy, czyli od momentu urodzenia do trzeciego roku życia. Dziecko wychowujące się

In the process of speech development, the child requires constant sociopsychological stimulation from the environment, especially during the 'golden period' of speech development that lasts from birth to the age of three. A child surrounded by mute, deaf or elderly persons, left unattended and neglected, will not learn to talk or speech development will be significantly delayed (Bogusławska-Wilczyńska, Stopa, Kurywczok, 2023).

The family is the most common educational environment for humans. It impacts an individual's behaviour, the attitude to other people, to the world of values, to the system of norms and patterns of conduct. As the first and most proximate environment, the family has the most intense impact on the child by transforming their innate, temperamental and biopsychological characteristics into acquired characteristics that, in turn, influence the child's attitude, habits and rules of conduct (Wojciechowska-Charlak, 2005). The family is a rich source of behavioural patterns in various situations, influences the child's life for many years, determines their position in a peer group, as well as stimulates ambitions and life aspirations. A correctly formed family offers educational qualities that cannot be replaced by other environments. A family teaches love and kindness in the most natural way and satisfies physical and psychological needs of their members in the most extensive manner, especially the need for love, the sense of belonging, safety and friendly personal interactions. Mirosław Sobecki (2016) also indicates that a family is a place where we find our deeper cultural roots for the first time. The closest family is also of the greatest importance in the development of a child's speech since the burden of work on the correct development of speech in the first years of the child's life falls on the family home (Pluta-Wojciechowska, 2014).

'Theories referring to learning maintain that the environment can provide the child with the experiences necessary for language acquisition and that the principles of social learning are part of this process. Functionalists maintain that the child's primary motivation to master a language is the need to obtain a communication tool. Parents facilitate this process thanks to a system of language support through which the child masters specific elements of the language as fragments of games, play and songs (Zalewska, 2002/2003).'

w otoczeniu osób niemówiących, niesłyszących, starszych, pozostawiane bez opieki i zaniedbywane, nie nauczy się mówić lub rozwój mowy będzie u niego znacznie opóźniony (Bogusławska-Wilczyńska, Stopa, Kurywczok, 2023).

Najbardziej powszechnym środowiskiem wychowawczym człowieka jest rodzina. Wywiera ona wpływ na zachowanie się jednostki, na jej stosunek do innych osób, do świata wartości, do systemu norm i wzorów postępowania. Środowisko rodzinne jako pierwsze i najbliższe najintensywniej oddziałuje na dziecko, przetwarzając jego cechy wrodzone, temperamentu i biopsychiczne w cechy nabyte, które z kolei wpływają na postawę dziecka, jego nawyki i zasady postępowania (Wojciechowska-Charlak, 2005). Rodzina stanowi bogate źródło wzorów zachowań w różnych sytuacjach, przez wiele lat wpływa na kolejne lata życia dziecka, wyznacza jego miejsce w grupie rówieśniczej, stymuluje ambicje i aspiracje życiowe. W prawidłowo ukształtowanej rodzinie tkwią walory wychowawcze nie do zastąpienia przez inne środowiska. Rodzina w sposób najbardziej naturalny uczy miłości i życzliwości, a także w sposób najbardziej pełny zaspokaja potrzeby fizyczne i psychiczne swoich członków, a szczególnie potrzebę miłości, przynależności, bezpieczeństwa, życzliwych interakcji osobniczych. Mirosław Sobecki (2016) wskazuje także, że rodzina jest miejscem, w którym po raz pierwszy odnajdujemy swoje głębsze kulturowe korzenie. Najbliższa rodzina ma także największe znaczenie w procesie rozwoju mowy dziecka, ponieważ ciężar pracy nad prawidłowym rozwojem mowy w pierwszych latach życia dziecka spada na dom rodzinny (Pluta-Wojciechowska, 2014).

„Teorie odwołujące się do uczenia utrzymują, że środowisko może dostarczyć dziecku doświadczeń niezbędnych do opanowania języka, oraz że zasady uczenia społecznego stanowią część tego procesu. Funkcjoniści twierdzą, że pierwotną motywacją dziecka do opanowania języka jest potrzeba uzyskania narzędzia komunikacji. Rodzice ułatwiają ten proces dzięki systemowi wsparcia językowego, przez który dziecko opanowuje specyficzne elementy języka jako fragmenty gier, zabaw i piosenek (Zalewska, 2002/2003)”.

Supporting speech development through play

Play is a child's most important activity from birth until around the age of seven or eight. Children spend most of their time playing, thanks to which they learn almost everything. Play contributes not only to proper physical and social development but also to speech development. The following dependencies can be observed when tracing the link between play and language development (Baranowska, 2022):

- The ability to hold objects placed in the hands and to move them developmentally coincides with the moment when the vocalisation of vowels is initiated;
- The ability to pass a toy from hand to hand and to manipulate it independently developmentally coincides with the emergence of syllables and the beginnings of babbling;
- The ability to search for an object that has disappeared from view and throwing toys out of the cot/chair/pushchair coincides developmentally with intensified babbling;
- Fingerplay, the game of peekaboo, imitative games and finger pointing coincide with the development of understanding and imitation of adult speech;
- First attempts at drawing and using tools coincide with the moment when the first words appear (the more agile the hands, the better the articulation).

Those children for whom adults provide a good environment for play and a variety of activities have an easier time acquiring the ability to speak, and also to read and write later (Clark, Ireland, 1998).

Children learn through play, which is difficult to organise; it is usually a spontaneous form of expression for a child, an expression of their creativity. Children play because play is simply pleasant and fun; the learning derived from it is entirely accidental. It is possible to distinguish a few types of children's play: motor games, themed games, construction games, didactic and creative games (Okoń, 1987). Each of these types of play allows the child to develop different characteristics, skills and acquire different types of knowledge. Play is also supposed to serve the development of relationships and bonds. In the earliest years of a child's life, play serves to build a bond with the parent who becomes the most faithful playmate and often also the initiator and originator of play. As children develop, they then

Wspieranie rozwoju mowy poprzez zabawę

Zabawa jest najważniejszym zajęciem dziecka od urodzenia, aż do około siódmego, ósmego roku życia. Dziecko większość swojego czasu spędza na zabawie, dzięki której uczy się niemal wszystkiego. Zabawa przyczynia się nie tylko do prawidłowego rozwoju fizycznego i społecznego, ale także do nauki mówienia. Jeśli prześledzimy związek zabawy z rozwojem języka, to zauważymy następujące zależności (Baranowska, 2022):

- umiejętność trzymania przedmiotów włożonych do rąk i poruszania nimi zbiega się rozwojowo z momentem uruchomienia wokalizacji samogłosek;
- umiejętność przekładania zabawki z ręki do ręki i samodzielnej manipulacji nią zbiega się rozwojowo z momentem pojawienia się wypowiedzenia sylab i początkami gaworzenia;
- umiejętność poszukiwania przedmiotu, który zniknął z pola widzenia oraz wyrzucanie zabawek poza obręb łóżeczka/krzeselka/wózka zbiegają się rozwojowo z nasileniem gaworzenia;
- zabawy paluszkowe, zabawa „a – kuku”, zabawy naśladowcze, wskazywanie palcem zbiegają się w czasie z rozwijaniem rozumienia i naśladowaniem wypowiedzi dorosłych;
- pierwsze próby rysowania oraz używania narzędzi, zbiegają się z momentem pojawienia się pierwszych słów (im sprawniejsze dłonie, tym sprawniejsza artykulacja).

Dzieci, którym dorośli stwarzają dobre warunki do zabawy i zapewniają różnorodność zajęć, łatwiej przyswajają sobie umiejętność mówienia, a później także czytania i pisanie (Clark, Ireland, 1998).

Dzieci uczą się przez zabawę, którą trudno zorganizować – jest ona najczęściej spontaniczną formą ekspresji dziecka, wyrazem jego kreatywności. Dzieci bawią się, ponieważ zabawa jest po prostu zabawna i przyjemna, natomiast nauka z niej płynąca jest czymś całkowicie przypadkowym. Możemy wyróżnić kilka rodzajów zabaw dziecięcych, a mianowicie zabawy ruchowe, zabawy tematyczne, zabawy konstrukcyjne, zabawy dydaktyczne i twórcze (Okoń, 1987). Każdy ze wskazanych rodzajów zabawy pozwala dziecku na kształtowanie innych cech, sprawności, zdobywanie innego rodzaju wiedzy. Zabawa ma służyć także budowaniu relacji i więzi. W najwcześniejszych latach życia dziecka zabawa służy do budowania więzi z rodzicem, który staje

have the opportunity to build bonds and establish social contacts with other children and other adults they meet while playing on the playground, in the nursery, kindergarten, school or in other social settings (Nosek-Kozłowska, 2022).

Imitative games such as imitating the sound of a favourite animal, listening to ambient sounds and trying to repeat them, playing with musical instruments, which train the child's verbal hearing, have an important role in the development of speech (Bekus-Richane, 2017). Such games are worth using as often as possible while playing with the child during the day. There are many sound books or books containing drawings with descriptions of sounds available on the market and a parent can present them to the child.

Reading together is excellent at stimulating speech development in children and preparing them for independent reading later. The child benefits from listening to texts read aloud almost from birth. Books provide unlimited opportunities to teach the child not only about the world, but also about language use. We can instil a love of reading in children from the first weeks of their lives by using high contrast books for babies and telling the child about the illustrations in them. In the first months of their lives, children will also be interested in listening to adults reading books aloud even if they don't understand the contents; they listen to the tone of voice, articulation and timbre. There is no doubt that all such experiences will positively influence their future development. By reading, we provide children with correct language patterns that they will be able to imitate later on. We also stimulate them to communicate and receive simple pieces of information about a book (Clark, Ireland, 1998). Books with rhymes and amusing poems for children thanks to which they can practice the proper pronunciation of sounds and words are also available on the market. In doing so, the children obviously need the support of adults who read to them loudly and clearly, and repeat individual words with them. Such games allow children to practice the correct articulation of sounds and train their speech apparatus (Skalmowska, 2020).

Children in the current generation are raised surrounded by electronic equipment: TV, computers and mobile phones. This is their natural environment. There are pros and cons to children watching TV. Television is a very effective

się najwierniejszym towarzyszem zabaw, często także ich inicjatorem i pomysłodawcą. Następnie w miarę rozwoju dziecko ma możliwość budowania więzi, kontaktów społecznych z innymi dziećmi i z innymi dorosłymi ludźmi, których spotyka podczas zabawy na placu zabaw, w żłobku, przedszkolu, szkole czy innych miejscach użyteczności społecznej (Nosek-Kozłowska, 2022).

Bardzo istotną rolę w rozwoju mowy odgrywają zabawy dźwiękonaśladowcze, jak na przykład naśladowanie odgłosu ulubionych zwierzątek, nasłuchiwanie dźwięków z otoczenia i próba ich powtarzania, zabawy instrumentami muzycznymi, które ćwiczą słuch awerbalny u dziecka (Bekus-Richane, 2017). Warto wykorzystywać te zabawy z dzieckiem jak najczęściej w ciągu dnia. Na rynku dostępnych jest wiele książeczek dźwiękowych, bądź zawierających rysunki z opisami dźwięków, które rodzic może prezentować dziecku.

Wspólne czytanie doskonale stymuluje rozwój mowy u dzieci i przygotowuje je do późniejszego, samodzielnego czytania. Dziecko czerpie korzyści ze słuchania głośnego czytania niemal od urodzenia. Książki dostarczają nieograniczonych możliwości uczenia dziecka nie tylko o świecie, lecz również o używaniu języka. Miłość do czytelnictwa możemy zaszczerpić w dzieciach już w pierwszych tygodniach życia, korzystając z książeczek kontrastowych dla niemowląt i opowiadając dziecku o zawartych w nich ilustracjach. Dzieci w pierwszych miesiącach swojego życia będą zainteresowane także słuchaniem głośnego czytania książek dorosłych, choć nie rozumieją ich treści, to słuchają tonu głosu, artykulacji, jego barwy. Te wszystkie doświadczenia bez wątpienia pozytywnie wpłyną na rozwój ich mowy w przyszłości. Czytając, dostarczamy dziecku poprawnych wzorców językowych, które będzie mogło naśladować w późniejszym okresie. Jednocześnie stymulujemy je do udzielania i otrzymywania prostych informacji na temat książki (Clark, Ireland, 1998). Na rynku dostępne są także książeczki z rymowanekami, zabawnymi wierszykami dla dzieci, dzięki którym, poprzez zabawę mogą one doskonalić prawidłową wymowę głosek i słów. Oczywiście potrzebują przy tym wsparcia dorosłych, którzy będą im głośno i wyraźnie czytać i powtarzać z nimi poszczególne słowa. Takie zabawy pozwalają dziecku ćwiczyć poprawną artykulację głosek i usprawniają jego aparat mowy (Skalmowska, 2020).

teacher but what it teaches can be good or bad. Television watched in a proper manner enriches the children's play and enhances their creativity. It can also help expand their vocabulary and be a starting point for various language development activities. However, a child who spends too much time in front of the TV loses many opportunities such as the opportunity to run, play with others, look through books or talk (Clark, Ireland, 1998). The mass media have currently become a kind of educational measure, the source of experience influencing the shaping of attitudes and development of interests. The experiences created through contact with the mass media are conditioned by the characteristics of the audience, i.e. their imagination, emotional sensitivity, life experiences and, finally, the characteristics of the media themselves. Children most often watch television, especially stories that repeat the same or similar content multiple times so their influence on children's development and their upbringing can be long-lasting. If parents choose the appropriate content of fairytales, of which there is a great variety nowadays, according to the child's age, they can support the child in the process of acquiring socially acceptable patterns of behaviour or developing his or her interests, they can help overcome the child's egocentrism and thus accelerate his or her social development. Contemporary TV programmes and other media content should be included in the upbringing but in order for them to be properly selected the parents should know the needs and interests of their children and devote more time and attention to them (Nosek-Kozłowska, 2023). Each play should be an opportunity to make emotional contact with the child and to develop speech.

A child gets to know the world with all their senses, the correct integration of which promotes the development of the whole body and stimulates speech development. The touch is one of the key senses because it calms the child down, relaxes and provides the sense of safety. In addition, the touch is a source of information relevant to body awareness and motor planning. What is more, a properly functioning sense of touch is fundamental to a child's harmonious development and the basis for proper speech development (Bekus-Richane, 2017). Massaging can be used to support the child's general development and speech development; by stroking and massaging the body we can stimulate the sense of touch, proprioception, vision and even hearing if we also

Współczesne pokolenie to dzieci wychowywane w otoczeniu urządzeń elektronicznych: telewizorów, komputerów, telefonów komórkowych. Jest to dla nich środowisko naturalne. Oglądanie telewizji przez dziecko ma swoje plusy i minusy. Telewizja jest bardzo skutecznym nauczycielem, lecz to, czego uczy, może być dobre lub złe. Telewizja oglądana we właściwy sposób wzbogaca zabawy malca i zwiększa jego kreatywność. Może też pomóc w rozszerzaniu słownictwa dziecka oraz stanowić punkt wyjściowy do różnych zajęć rozwijających znajomość języka. Jednak dziecko, które spędza zbyt dużą ilość czasu przed telewizorem, traci wiele możliwości, chociażby możliwość biegania, zabawy z innymi osobami, oglądania książeczek czy rozmowy (Clark, Ireland, 1998). Mass media stały się aktualnie swoistym środkiem wychowawczym, źródłem przeżyć wywierających wpływ na kształtowanie postaw i rozwijanie zainteresowań. Przeżycia powstające pod wpływem kontaktu z mass mediami są uwarunkowane właściwościami odbiorców, a więc ich wyobraźnią, wrażliwością emocjonalną, doświadczeniami życiowymi i wreszcie właściwościami samych środków przekazu. Dzieci najczęściej oglądają telewizję, przede wszystkim bajki powtarzające wielokrotnie te same lub podobne treści, a więc ich wpływ na rozwój dziecka i jego wychowanie może być długotrwały. Jeśli bajki, których różnorodność jest współcześnie ogromna, są dobierane przez rodziców odpowiednio do wieku dziecka pod względem treści, to mogą one wspierać dziecko w procesie przyswajania społecznie akceptowanych wzorów zachowań czy rozwijać jego zainteresowania, mogą pomóc przezwyciężyć dziecięcy egocentryzm, a tym samym przyspieszyć społeczny rozwój dziecka. Współcześnie, programy telewizyjne i inne treści medialne powinny być włączone w proces wychowania, jednak, aby były one właściwie wyselekcjonowane, rodzice powinni poznać potrzeby i zainteresowania swoich dzieci, a co za tym idzie poświęcać im więcej czasu i uwagi (Nosek-Kozłowska, 2023). Każda zabawa powinna być doskonałą okazją do nawiązania kontaktu emocjonalnego z dzieckiem oraz do rozwoju mowy.

Dziecko poznaje świat wszystkimi zmysłami, których prawidłowa integracja sprzyja rozwojowi całego organizmu, a także stymuluje rozwój mowy. Jednym z najważniejszych zmysłów jest dotyk, ponieważ uspokaja dziecko, odpręża, zapewnia mu poczucie bezpieczeństwa. Ponadto dotyk jest źródłem informacji istotnych dla

sing or hum. Experts also recommend sensory massages with the use of materials and objects having different textures that increase the variety of sensations. Touch is also stimulated through fingerplays that also help improve the child's motor skills, develop concentration and comprehension, and provide an opportunity to practise communication skills by responding to words spoken sequentially by an adult (Baranowska, 2022).

In the context of speech through which we interact socially and establish relationships with others, hearing is an essential sense for receiving and transmitting it. We use hearing to receive a range of important information that allow us to understand the world around us. This is why children need hearing exercises, especially in the period when their speech is developing (Baranowska, 2022). The youngest ones love playing with household objects such as kitchen utensils, so we can easily use them in games as home instruments and check with the child what sounds they make. The mobile phones that modern children love on can be hidden in a variety of places with the sound or alarm clock on and the child's task will be to guess where the sound is coming from. Hearing can also be trained in the course of conversations and many plays with the child by modulating the tone of one's voice.

In addition to play, an ordinary conversation with a child is an undisputable exercise in talking. Parents and other people close to the child usually naturally use a variety of words during these conversations, construct complex sentences, describe situations and events, explain a variety of regularities, as well as ask and answer questions. In this manner, the closest environment provides the child with knowledge of their mother tongue. Children's language development depends both on the quantity and on the quality of what adults say to them (Haman, Kocharńska, Łuniewska, Smoczyńska, 2014). Any experience acquired at home becomes the basis for the child to build more mature communication with further development.

świadości własnego ciała i planowania motorycznego. Co więcej, prawidłowo działający zmysł dotyku, jest podstawą harmonijnego rozwoju dziecka oraz podstawą do prawidłowego rozwoju mowy (Bekus-Richane, 2017). We wspomaganiu ogólnego rozwoju dziecka i rozwoju mowy można wykorzystać masażyki, w trakcie, których poprzez głaskanie i masowanie ciała stymulujemy zmysł dotyku, propriocepcję, wzrok, a nawet słuch, jeśli śpiewamy bądź nucimy. Specjaliści polecają także masażyki sensoryczne, podczas których wykorzystujemy materiały i przedmioty o różnych fakturach, zwiększając różnorodność wrażeń. Dotyk stymuluje także zabawy paluszkowe, a przy tym doskonałą zdolności ruchowe malucha, rozwijają koncentrację, rozumienie, dają możliwość ćwiczenia umiejętności komunikacyjnych poprzez reagowanie na kolejno wypowiedziane przez dorosłego słowa (Baranowska, 2022).

W kontekście mowy, dzięki której wchodziemy w interakcje społeczne i nawiązujemy relacje z innymi osobami, słuch jest zmysłem niezbędnym do jej odbierania i nadawania. Za pośrednictwem słuchu odbieramy szereg ważnych informacji pozwalających nam zrozumieć otaczający nas świat. Z tego też względu dzieci potrzebują ćwiczeń słuchowych, zwłaszcza w okresie, kiedy rozwija się ich mowa (Baranowska, 2022). Najmłodsi uwielbiają bawić się przedmiotami domowego użytku, przyborami kuchennymi, a więc w bardzo prosty sposób możemy je wykorzystać do zabawy w domowe instrumenty i sprawdzać razem z dzieckiem, jakie wydają dźwięki. Podobnie uwielbiane przez współczesne dzieci telefony komórkowe z włączonym dźwiękiem lub budzikiem możemy chować w różnorodnych miejscach, a zadaniem dziecka będzie odgadnięcie skąd dochodzi dźwięk. Słuch możemy doskonalić także w trakcie rozmów i wielu zabaw z dzieckiem, modulując tonem naszego głosu.

Poza zabawą, niekwestionowanym ćwiczeniem mowy jest zwykła rozmowa z dzieckiem. Rodzice i inne osoby w otoczeniu dziecka, zazwyczaj naturalnie podczas tych rozmów używają różnorodnych słów, budują zdania złożone, opisują sytuacje i wydarzenia, wyjaśniają różnorodne prawidłowości, zadają pytania i odpowiadają na nie. Najbliższe otoczenie dostarcza tym samym dziecku wiedzy o języku ojczystym. Rozwój językowy dziecka zależy zarówno od ilości, jak i jakości tego, co do niego mówią dorośli (Haman, Kocharńska, Łuniewska, Smoczyńska, 2014). Wszystkie

Final thoughts

Speech is one of the basic and, at the same time, most unique skills that only the human species has obtained. It is a linguistic communication system that humans acquire in a human environment that communicates through this system. A child is not born with the knowledge of any given language but rather with the ability to learn it if the necessary environmental, anatomical and physiological conditions are met and if appropriate stimulation is provided.

Adults who interact with children, parents above all, can take measures in the form of pleasant and enjoyable games in the first years of a child's life to promote the correct development of speech. It turns out that verbal and emotional contact with the child plays an extraordinary role thanks to which the child can avoid many disappointments in the area of communication skills in future life. Speech, the ability to communicate that we acquire in early childhood, determines our entire future life. It allows us to establish contacts with other people, to learn and develop our personalities.

In dealing with their child on a daily basis, parents should provide the kind of stimulation that allows the child to fully develop their speaking and learning abilities. Most parents naturally help their children learn to speak without fully realising how this skill develops. The lack of related knowledge means that they may unknowingly hinder their child's speech learning or fail to make proper use of many everyday situations to stimulate its development. The article presents suggestions for a few simple and well-known games that help children improve their language acquisition abilities. In the course of daily activities, every parent can find more than one opportunity to support their child in learning to speak.

As an educator working with future teachers, I get the impression that many of us adults do not realise the huge impact we have on children's development in their early years and the important patterns we provide them with. I believe that the search for answers to questions about the influence of adults on children's speech development and emphasising how important it is

zdobyte w domu rodzinnym doświadczenia stają się dla dziecka podstawą do budowania wraz z dalszym rozwojem, dojrzałej komunikacji.

Zakończenie

Mowa jest jedną z podstawowych, a zarazem najbardziej niezwykłych umiejętności, posiadanych jedynie przez gatunek ludzki. Jest to językowy system porozumiewania się, który człowiek zdobywa w środowisku ludzkim komunikującym się za pomocą tegoż systemu. Dziecko nie rodzi się ze znajomością danego języka, ale z możliwością jego nauczenia się, jeżeli będą spełnione niezbędne do tego warunki środowiskowe, anatomiczno-fizjologiczne oraz jeśli będzie dostarczona odpowiednia stymulacja.

Dorośli obcujący z dziećmi, a przede wszystkim rodzice, mogą już w pierwszych latach życia dziecka podejmować, w formie miłych i przyjemnych zabaw, działania sprzyjające prawidłowemu rozwojowi mowy. Niezwykłą okazuje się być rola słownego i emocjonalnego kontaktu z dzieckiem, dzięki którym może ono uniknąć w przyszłym życiu wielu rozczarowań na polu umiejętności komunikacyjnych. Mowa – umiejętność porozumiewania się, którą nabywamy już we wczesnym dzieciństwie, decyduje o całym dalszym życiu. Umożliwia nam ona nawiązywanie kontaktów z innymi ludźmi, naukę, rozwój osobowości.

Rodzice w codziennym zajmowaniu się dzieckiem powinni dostarczać mu takiej stymulacji, która pozwoli w pełni rozwinąć możliwości mówienia i przyswajania wiedzy. Większość rodziców naturalnie pomaga dzieciom w nauce mówienia, nie do końca zdając sobie sprawę z tego, jak rozwija się ta umiejętność. Brak wiedzy w tym zakresie sprawia, że mogą nieświadomie utrudniać dziecku naukę mowy lub nie wykorzystywać właściwie wielu sytuacji codziennego życia do stymulowania jej rozwoju. Artykuł przedstawia propozycję kilku prostych i dobrze znanych zabaw, które pomagają dzieciom zwiększyć zdolności przyswajania języka. W trakcie codziennych zajęć każdy rodzic może znaleźć niejedną okazję do wsparcia swojego dziecka w nauce mówienia.

Jako pedagog pracujący z przyszłymi nauczycielami odnoszę wrażenie, że wielu z nas dorosłych nie zdaje sobie sprawy z tego, jak ogromny wpływ wywieramy na rozwój dzieci w pierwszych latach ich życia i jak ważnych wzorców im dostarczamy. Sądzę, że otwartą kwestią i polem

for the family environment and for professionals from various fields working with young children to support this process is an open question and an area in need of further research.

do prowadzenia kolejnych badań naukowych jest poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące wpływu dorosłych na rozwój mowy u dzieci i podkreślanie, jak istotne jest wspieranie tego procesu przez środowisko rodzinne, ale także specjalistów różnorodnych dziedzin, pracujących z małymi dziećmi.

Bibliografia:

1. Baranowska, S. (2022). *Logopedia. Jak zadbać o prawidłowy rozwój mowy dziecka*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Dragon.
2. Bekus-Richane, M. (2017). *Jak zachęcić 2-latkę do mówienia? Logopedyczny poradnik dla rodziców*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
3. Bogusławska-Wilczyńska, A., Stopa A., Kurywczok K. (2023). *Interdyscyplinarna ocena opóźnionego rozwoju mowy, Poradnia Foniatryczna Specjalistycznego Zespołu nad Matką i Dzieckiem w Zielonej Górze, Klinika Foniatrii i Audiologii Katedry Chorób Ucha, Nosa, Gardła i Krtani AM w Poznaniu*, Pobrane z: http://lcl-laryngolog.pl/wsCMS/uploads/pdfs/inter_ocena_op_roz_mowy.pdf.
4. Cieszyńska, J., Korendo, M. (2008). *Wczesna interwencja terapeutyczna*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
5. Clark, L., Ireland, C. (1998). *Uczymy się mówić, mówimy, by się uczyć*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
6. Haman, E., Kochańska, M., Łuniewska, M., Smoczyńska, M. (2014). *Mowa dziecka i jak rodzice mogą wspierać jej rozwój?* Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
7. Kaczmarek, L. (1966). *Nasze dziecko uczy się mowy*. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
8. Kamińska, B., Siebert, B. (2012). Podstawy rozwoju mowy u dzieci. *Forum Medycyny Rodzinnej, tom 6, nr 5*, 236-243.
9. Kielar-Turska, M., Milewski, S. (2019). *Język w biegu życia*. Gdańsk: Harmonia Universalis.
10. Nosek-Kozłowska, K. (2022). Zabawa i zabawki w życiu dzieci najmłodszych w narracjach pedagoga i rodziców. *Wychowanie Na Co Dzień 2022 (1)*, 25-29.
11. Nosek-Kozłowska, K. (2023). Oddziaływanie mediów elektronicznych na rozwój i wychowanie małego dziecka – narracje pedagogów. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 620 (5)*: 39-48. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.6036>.
12. Okoń, W. (1987). *Zabawa a rzeczywistość*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
13. Pluta-Wojciechowska, D. (2014). Wspieranie rozwoju mowy dziecka w rodzinie. W: J. Skibska (red.), *Wspieranie rozwoju małego dziecka*, Bielsko-Biała/Kraków: Wydawnictwo Naukowe ATH oraz Wydawnictwo Libron, s.63-76.
14. Sawa, B. (1990). *Dzieci z zaburzeniami mowy*. Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
15. Skalmowska, D. (2020). *Gadu – gadu, czyli logopedia. Gimnastyka buzi i języka*. Wydawnictwo Books and Fun.
16. Sobecki, M. (2016). Rodzinne uwarunkowania kształtowania tożsamości. *Pedagogika Społeczna nr 1(59)*, 125-136.
17. Stukan, A. (2012). Rozwój mowy dziecka i jego wspomaganie. *Bliżej Przedszkola 6.129 czerwiec 2012, s.58-60*. Pobrane z: <http://przedszkole3zdzieszowice.pl/dokumenty/rozwojmowy.pdf>.
18. Wojciechowska-Charlak, B. (2005). Rodzina jako środowisko wychowawcze. W: T. E. Dąbrowska, B. Wojciechowska-Charlak (red.), *Między praktyką, a teorią wychowania*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
19. Wołosiuk, B. (2014). Rola nauczyciela w rozwoju mowy dziecka. *Rozprawy Społeczne 3 (VIII)*, 14-19.
20. Zaleski, T. (1993). *Opóźniony rozwój mowy*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
21. Zalewska, S. (2002-2003). Psychopedagogiczne uwarunkowania rozwoju mowy u dziecka. *Studia Gdańskie XV-XVI*, 173-179.
22. Zaorska, M. (2008). Wstęp. W: J. Błeszyński (red.), *Alternatywne i wspomagające metody komunikacji*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.